SECTION XXV.
PEDAGOGY AND EDUCATION

DOI 10.36074/logos-26.02.2021.v3.01

ФЕНОМЕН ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОГЛЯД

ORCID ID: 0000-0003-0053-481 **Яцина Олена Федорівна**
доктор психологічних наук,
доцент, професор кафедри психології
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

УКРАЇНА

Аксіомою сучасної соціальності є те, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій вплинув і продовжує впливати на різні аспекти нашого життя. Визнаючи перспективи ери цифровізації для економіки, ринку праці, освіти, медицини, інших галузей, ми бачимо в цьому і нові можливості, що якісно змінюють нашу життєдіяльність, і нові виклики, які потребують відповідей щодо організації й змісту освітньо-виховного процесу, екологічної взаємодії людини з інформацією в Інтернет-середовищі та артикулюють проблему психічного здоров'я. У цьому зв'язку, передовсім, науково-технічний прогрес та величезний потік інформації позначаються на психічному розвиткові особистості. Відтак, міждисциплінарний характер зазначеного актуалізує дослідження різних предметних сфер, де розкривається багатовимірність і багатоаспектність вивчення феномену цифровізації.

Як справедливо відмічають О.Воїнова, В.Плєшаков, усі ми живемо в епоху кіберсоціалізації суспільства, де кіберсоціальність – це «сукупність набутих людиною якостей, яка забезпечує її здатність організовувати життєдіяльність в кіберпросторі в контексті виконання різних соціальних функцій як суб'єкта мережевих спільнот» [1]. Певна річ, що у процесі кіберсоціалізації виникають нові форми психологічної та соціальної активності особистості, що безпосередньо пов'язані з віртуальним життєвим простором людини. У цьому контексті науковець М.Смульсон, покликаючись на результати аналізу специфіки розвитку інтелекту та суб'єктної активності у кіберпросторі підсумовує, що інтегративний інтелект і, зокрема, інтелектуальні метакогніції (інтелектуальна ініціація, рефлексія, децентрація, стратегічність тощо) працюють на розвиток суб'єктності людини, розвивають її самостійний погляд на світ і власну активність, антиманіпулятивний потенціал, сприяють цілепокладанню, творчому проектуванню власної діяльності і життєдіяльності [2].

А.Вербицький розмірковує над «спеціально організованим в системі освіти «цифровим навчанням» та тлумачить пов'язані з ним поняття «цифрове навчання», «цифрова освіта», «цифрова дидактика»[3]. Ведучи дискусію про закономірності, принципи і механізми засвоєння предметних знань, умінь, навичок, компетенцій та власне коректність використання самих термінів, дослідник слушно робить висновки про важливість розробки психолого-педагогічної теорії цифрового навчання, що має пояснити ряд проблемних питань щодо забезпечення принципу індивідуалізації в процесі навчання;

подолання «деградації мовлення, а разом з цим і мислення…, яке в цифровому навчанні редукується до натискання користувачем на літери клавіатури комп'ютера»; неможливості перетворити значення у смисли, інформацію **–** у знання; про комплексне забезпечення комунікативного, інтерактивного, перцептивного компонентів спілкування між учасниками освітньої взаємодії за посередництвом комп'ютера.

У цьому зв'язку вкрай важливо враховувати наявні психічні прояви покоління «Z», яке не уявляє свого життя без гаджетів і володіє кліповим мисленням, відмінно працює з будь-якою інформацією і не вирізняється доброю пам'яттю, миттєво переключається з однієї задачі на іншу і не може тривало зосереджуватися на виконанні навчального завдання. «Цифрові аборигени» (Нейл Хоус, Вільям Штраус), screenagers (від англійських слів: screen – екран та teenager – підліток), Generation Z, Generation M, Net Generation, Internet Generation [4] як покоління, яке народилося і зростає у цифровому середовищі, на думку дослідників, має спільні психологічні особливості, що пояснюються своєрідністю сфери їхньої взаємодії та пізнання. Зокрема, С.Полєвий виділяє характерні ознаки покоління: індивідуалізм, інтравертованість, інфантилізацію, кліповість мислення і як наслідок – здатність до багатозадачності, гіперактивність, переважання текстової комунікації за допомогою цифрових пристроїв над усним мовленням [5].

Здійснені наукові дослідження виявляють різнохарактерні і різнорівневі зміни в психіці людини, що стають наслідком бурхливої інформатизації. Варто взяти до уваги висновки обстеження пізнавальної сфери дітей дошкільного віку, в яких йдеться про різке зниження когнітивного розвитку, пов'язане із вкрай низькими показниками в діях, що вимагають внутрішнього утримання правил і оперування образами, зниження уяви, допитливості, волі і довільності як в розумовій, так і в руховій сфері; відмічається недостатня соціальна компетентність і небажання вчитися [6]. Поряд із цим звертається увага на збільшенні кількості обдарованих дітей: дітей з особливо розвиненим мисленням, художньо обдарованих, дітей з особливим руховим талантом.

При цьому очевидно, що відмінними рисами покоління «Z» є також цікавість до виконання цифрових завдань на відміну від традиційних; мультимедійна грамотність; орієнтованість на споживання та індивідуальність; мотивація до навчання на основі інтересу та зосередженості на короткостроковий результат; інше функціонування пам'яті: запам'ятовування не самої інформації, а шляхів її знаходження; зменшення концентрації уваги в десятки разів; кліпове мислення (звичка сприймати світ за допомогою коротких, яскравих посилань у вигляді відео кліпу); збільшення феномену гіперактивності; схильність до аутизації – занурення в себе [4].

У цьому аспекті на часі порушення питання про зміни позиціонування вчителя/викладача. Так Г.Тульчинский зауважує, що освітяни стають не стільки джерелом знань, скільки навігаторами, які пропонують оптимальну для цілей певного курсу траєкторію знайомства з базами даних, розробку практичних завдань, кейсів для обговорення, тестування проходження цієї траєкторії, тощо [7]. Разом з цим за потреби вчителі/викладачі проходять курси в мережі, щоби розуміти їхні можливості та розвивати свої інтелектуально-інформаційні компетентності на шляху цифровізації освіти.

На наш погляд, вище зазначене доводить, що в умовах інформаційного суспільства об'єктивно змінюється соціально-психологічна сфера людини, де середовище, як стверджував Л.С.Виготський, грає роль джерела розвитку.

Разом з цим, психіка людини – єдність біологічного та соціального. З цієї позиції звернемо увагу на деякі особливості соціальної реальності. Так, М.Епштейн бачить проблему поточного часу у співставленні сумарної інформації, яка накопичена сьогодні, та постійно нарощуваної людством, із здатністю людини цю інформацію сприймати. Покликаючись на цитування філософа, наведемо деякі факти: «Найбільші бібліотеки світу подвоюють свої запаси кожні чотирнадцять років, тобто за кожне століття зростають у 140 разів. На початку XIII століття бібліотека Сорбонни в Парижі вважалася найбільшою в Європі: вона містила 1 338 книг. За останні 30 років було випродукувано більше нової інформації, ніж за попередні п'ять тисяч років. Згідно з наведеними в Британській енциклопедії розрахунками кількість виданих в Європі в XVI сторіччі книг подвоювалася кожні сім років. З такою самою швидкістю – подвоюючись за семирічний проміжок – зростає ґлобальний обсяг науково-технічної літератури у XX столітті. За іншими підрахунками, наведеними в книзі Пітера Ладжа, обсяг продукованого в друкованій формі знання подвоюється кожні вісім років. А середня тривалість життя за 400 років збільшилася – не геометрично, а тільки арифметично – не більш як удвічі» [8].

Висновки. Відтак, можна впевнено стверджувати, що взаємозв’язок між глобалізаційними процесами та інтенсифікацією інформації, яка за допомогою Інтернет-мережі миттєво доноситься і поширюється між споживачами, потребує узгодженості із знаннями про психіку людини. По суті, йдеться про інформаційне перевантаження, зумовлене використанням соціальних мереж та мобільних засобів у повсякденному спілкуванні, зростанням інформаційних і комунікаційних систем, що призводить до інформаційного стресу. Як відомо, ознаки стресу виявляються на фізіологічному, емоційному і поведінковому рівнях. Надмірна кількість інформації, її суперечливий зміст, фейкові повідомлення, ін. – все це формує інший спосіб мислення, знижує роль когнітивних функцій: пам’яті, уваги, мовлення, сприймання. Необхідність заучування нівелюється, адже завжди можна «загуглити» будь-які дані, не перевіряючи їхню достовірність; вивчення першоджерела замінюється анотованим змістом чи постом, що значно скорочує і зусилля, і час, а інтерактивна складова спілкування на макрорівні трансформується у лайки, дизлайки, хейперство і хейтерство, тощо. Та варто пам’ятати, що когнітивні функції – то розумові процеси, які дозволяють людині приймати, відбирати, переробляти, створювати і відновлювати інформацію, щоби розуміти себе, інших і оточуючий світ, виявляючи індивідуальність, творчість та людяність.

Підводячи підсумки дискусії означеної проблематики, відмічаємо важливість і складність питання. Є розуміння того, що сучасне суспільство конструює іншу соціальну реальність і важливо, щоби задовольняючи потребу в інформації, сучасна людина розуміла, що є небезпечним, а що можна і треба використовувати, щоби занурюючись у глибину змісту повідомлення, задовольнялася потреба у пізнанні.

Список використаних джерел:

[1] Воинова, О.И., Плешаков, В.А. (2018). Личность и киберсоциум: становление киберсоциальности и классификация людей по степени интегрированности в киберсоциум. *Электронный научно-публицистический журнал «Homo Cyberus»*.1(4). Вилучено з: http://journal.homocyberus.ru/personality_and_cybersocium_formation_of_cybersafty_and_classification_of_people_according_to_the_extent_of_the_integration_into_the_cybersocium

[2] Смульсон, М.Л., Лотоцька, Ю.М., Назар, М.М., Дітюк, П.П., Коваленко І.Г. (2015). *Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі* [*Intellectual development of adults in the virtual educational space*]. Київ: Педагогічна думка.

[3] Вербицкий, А.А. (2019). Цифровое обучение: проблемы, риски и перспективы. *Электронный научно-публицистический журнал «Homo Cyberus»*. 1(6). Вилучено з: http://journal.homocyberus.ru/Verbitskiy_AA_1_2019

[4] Сапа, А.В. (2014). Поколение Z – поколение эпохи ФГОС. *Инновационные проекты и программы в образовании*. Вилучено з: http://www.in-exp.ru/faivorite-articles/636--z----. html.

[5] Полевой, С.А., Павлова В.В. (2017). Особенности обучения студентов с клиповым мышлением. *Открытое образование*. 2, 56–67. doi:10.21686/1818-4243-2017-2-56-67.

[6] Фельдштейн, Д. И. (2011). *Глубинные изменения современного детства и обусловленная ими актуализация психолого-педагогических проблем развития образования* [*Profound changes in modern childhood and the resulting actualization of psychological and pedagogical problems of education development*]. Вилучено з: https://psyjournals.ru/vestnik_psyobr/2011/n4/56243.shtml

[7] Тульчинский, Г.Л. (2017). Цифровая трансформация образования: вызовы высшей школе. *Философские науки*. 6, 121–136.

[8] Эпштейн, М. (2000). Информационный взрыв и травма постмодерна. *Постмодерн в России: Литература и теория*. Москва.